

DE GEHEIMEN VAN JAIPUR

ALKA JOSHI BIJ UITGEVERIJ CARGO

De hennakunstenares

ALKA JOSHI

DE GEHEIMEN
VAN JAIPUR

Vertaald door Caecile de Hoog en Noor Koch

2022
AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2021 Alka Joshi

Copyright Nederlandse vertaling © 2022 Caecile de Hoog en Noor Koch

Oorspronkelijke titel *The Secret Keeper of Jaipur*

Oorspronkelijke uitgever Mira, Toronto

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie Harlequin Enterprises ULC, Shutterstock

Foto auteur Garry Bailey

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede

Druk en bindwerk GGP Media, Pößneck

ISBN 978 94 031 6501 1

NUR 302

uitgeverijcargo.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Voor Bradley, die me heeft aangemoedigd om te schrijven
Voor mijn lezers, die verliefd zijn geworden op Malik*

KAART VAN INDIA (1955)

Het goede dat je vandaag doet, is morgen misschien vergeten.

Blijf toch goed doen.

Eerlijkheid en oprechtheid maken je kwetsbaar.

Blijf toch eerlijk en oprecht.

Wat je jarenlang hebt opgebouwd, is misschien in één dag vernield.

Blijf toch bouwen.

Geef de wereld het beste van jezelf, ook al word je gekwetst.

Blijf het beste van jezelf geven.

Moeder Teresa

Wil je de roos, dan zul je de doornen moeten verdragen.

Hindoeïstisch gezegde

Wees nederig, want je bent gemaakt van aarde.

Wees nobel, want je bent gemaakt van sterren.

Servisch gezegde

P E R S O N A G E S

Malik: twintigjarige voormalige beschermeling van Lakshmi, heeft de Bishop Cotton School for Boys doorlopen

Nimmi: drieëntwintigjarige nomade uit de Himalaya, moeder van dochter Rekha en zoon Chullu

Lakshmi Kumar: tweeënveertigjarige voormalige hennakunstenaar, inmiddels hoofd van de kruidentuin van het Lady Bradley-ziekenhuis in Shimla, getrouwd met dokter Jay Kumar

Jay Kumar: arts in het Lady Bradley-ziekenhuis in Shimla, directeur van de polikliniek, schoolvriend van Samir Singh, getrouwd met Lakshmi

Radha: vijftwintigjarige parfumeur, Lakshmi's jongere zus, woont in Parijs met haar Franse echtgenoot, die architect is, en haar twee dochters; kreeg twaalf jaar geleden een buitenechtelijk kind van Ravi Singh; de baby werd geadopteerd door Kanta en Manu Agarwal

Samir Singh: tweeënvijftigjarige architect en directeur van Singh-Sharma Construction, afkomstig uit een rajput-familie, verwant aan de koninklijke familie van Jaipur, man van Parvati Singh en vader van Ravi en Govind

Parvati Singh: zevenenveertigjarige societylady, vrouw van Samir Singh, moeder van Ravi en Govind, verre bloedverwant van de koninklijke familie van Jaipur

Ravi Singh: negentwintigjarige zoon van Parvati en Samir, als architect werkzaam in het familiebedrijf Singh-Sharma Construction, getrouwd met Sheela

Sheela Singh: voorheen Sheela Sharma, de zevenentwintigjarige echtgenote van Ravi Singh, moeder van twee kleine kinderen: Rita en Baby

Manu Agarwal: achtendertigjarige directeur van de facilitaire dienst van het hof van Jaipur, man van Kanta

Kanta Agarwal: achtendertigjarige echtgenote van Manu Agarwal, afkomstig uit een literaire familie uit Calcutta, moeder van Niki, ook wel Nikhil genoemd

Nikhil Agarwal: twaalfjarige geadopteerde zoon van Kanta en Manu; Lakshmi's zus Radha is zijn biologische moeder

Baju: oude familiebediende van Kanta en Manu Agarwal

Saas: Hindi voor schoonmoeder. Wanneer Kanta het over haar saas heeft, bedoelt ze de moeder van Manu. Wanneer een vrouw haar schoonmoeder aanspreekt, noemt ze haar respectvol 'Saasuji'.

De Sharma's: ouders van Sheela Singh, mede-eigenaren van Singh-Sharma Construction. Meneer Sharma is tachtig jaar oud en heeft een slechte gezondheid. Hij gaat nergens heen zonder zijn vrouw. Het bedrijf wordt door Samir Singh gerund.

Moti-Lal: beroemde juwelier, eigenaar van Moti-Lal Jewelers in Jaipur

Mohan: Moti-Lals schoonzoon en assistent in de zaak

Hakeem: rekenmeester van de facilitaire dienst van het hof van Jaipur

Meneer Reddy: manager van de Royal Jewel Cinema

Maharani Indira: vierenzeventigjarige douairière-koningin, kinderloze weduwe van een voormalige maharadja van Jaipur, schoonmoeder van maharani Latika. Woont in het paleis van de maharani's

Maharani Latika: betoverende drieënveertigjarige weduwe van de onlangs overleden maharadja van Jaipur en schoondochter van maharani Indira. Woont in het paleis van de maharani's, oprichtster van de Maharani School for Girls in Jaipur

Madho Singh: door maharani Indira aan Malik geschonken alexanderparkiet

Achter in het boek is een verklarende lijst opgenomen van termen in het Hindi en het Frans.

PROLOOG

MALIK

Mei 1969

Jaipur

Vanavond wordt de Royal Jewel Cinema geopend, het theater fonkelt als een edelsteen. In de immense foyer schitteren duizend lichtjes. De witmarmeren treden naar het balkon weerkaatsen de gloed van honderd muurlampen. Een dik karmozijnrood tapijt dempt het geluid van duizenden voetstappen. Alle elfhonderd met pluche beklede stoelen van de filmzaal zijn bezet, en langs de wanden staan nog meer mensen die de opening willen meemaken.

Naar dit moment heeft Ravi Singh toegeleefd. Als belangrijkste architect van dit prestigieuze project ziet hij de Royal Jewel Cinema, gebouwd in opdracht van maharani Latika van Jaipur, als een proeve van wat modern vernuft in combinatie met een westerse opleiding vermag. Ravi Singh heeft zich bij zijn ontwerp laten inspireren door het Pantages Theatre in Hollywood, dertienduizend kilometer van hier. Voor deze grootse gelegenheid heeft hij gekozen voor vertoning van de film *Jewel Thief*, die twee jaar geleden al is uitgekomen. Een paar weken terug vertelde Ravi me dat het deze populaire film was geworden omdat de naam van het filmtheater in de titel voorkomt en de hoofdrollen gespeeld worden door twee van India's beroemdste acteurs. Hij weet dat het Indiase publiek, dat verzot is op films,

meerdere keren naar dezelfde film gaat; de meeste bioscopen veranderen hun programma pas na een paar maanden. Ook al hebben de mensen in Jaipur de film twee jaar geleden gezien, ze komen heus wel weer kijken. Ravi heeft ook geregeld dat de sterren van de film, Dev Anand en Vyjayanthimala, bij de grootse opening aanwezig zijn, evenals Dipti Kapoor, een van de jongere actrices. Ook de pers is present, om verslag te doen van Jaipurs met juwelen behangen high society en zich te vergapen aan de beau monde van Bollywood.

Als ik de moderne architectuur, de rode fluwelen gordijnen die het filmdoek afschermen en de verwachtingsvolle sfeer in me opneem, ben ik onder de indruk van wat Ravi heeft gepresteerd – al heeft hij ook trekjes die me een onbehaaglijk gevoel geven.

Op uitnodiging van de Singhs en de Sharma's zitten mijn gastheer en gastvrouw, Manu en Kanta Agarwal, op het balkon, de duurste rang van het filmtheater. Omdat ik hun gast ben, zit ik daar ook, en niet beneden, op een goedkopere plaats dicht bij het doek (ik ben tenslotte alleen maar als stagiair in dienst van het paleis van Jaipur). Hoewel ook kinderen op het balkon mogen zitten, heeft Kanta haar zoon Niki thuisgelaten bij haar *saas*. Dat vond hij verschrikkelijk, merkte ik toen ik eerder vanavond bij de Agarwals aankwam om samen met hen naar de opening te gaan.

'Het is het evenement van de eeuw! Waarom mag ik niet mee? Al mijn vrienden gaan.' Niki liep rood aan van woede. Op twaalfjarige leeftijd weet hij zich al krachtig uit te drukken als hij iets onrechtvaardig vindt.

Manu, die altijd kalm blijft wanneer het explosieve temperament van zijn vrouw en zoon zich doet gelden, zei: 'De onafhankelijkheid was het evenement van de eeuw, Nikhil.'

'Toen was ik nog niet geboren, papaji. En dat ben ik nu wel! En ik zie niet in waarom ik er niet heen zou mogen.'

Kanta zocht de blik van haar man alsof ze wilde vragen: *Hoe*

lang zal het ons nog lukken onze zoon weg te houden van gelegenheden waar de Singhs bij aanwezig zijn? Niki komt zo langzamerhand op een leeftijd dat hij zich gaat afvragen waarom hij wel naar de ene gelegenheid mee mag en naar de andere niet. Kanta wierp me een blik toe alsof ze wilde zeggen: *Wat denk jij ervan, Malik?*

Het vleit me dat ze het geen probleem vinden om zulke gesprekken in mijn bijzijn te voeren. Ik ben geen familie van ze, onze band is louter en alleen gebaseerd op het feit dat Lakshmi (of Auntie-Boss, zoals ik haar altijd noem), mijn vroegere voogdes, een goede vriendin van ze is. Als jonge jongen kende ik de Agarwals al, waardoor ik weet dat Niki is geadopteerd, terwijl hij daar niet van op de hoogte is. Ik weet ook dat de Singhs zijn blauwgroene ogen – heel ongewoon in India – maar hoeven te zien om herinnerd te worden aan de misstappen van hun zoon; Radha, de zus van Auntie-Boss, was niet het eerste meisje dat Ravi zwanger maakte voor hij met Sheela trouwde. Zich bewust zijn van de tekortkomingen van hun zoon is tot daaraan toe, geconfronteerd worden met het vleesgeworden gevolg daarvan is een heel ander verhaal, waar Samir en Parvati Singh zich heel ongemakkelijk bij zouden voelen.

Gelukkig werd het probleem zonder mijn hulp opgelost. Met haar bidsnoer van sandelhout in de hand bracht de moeder van Manu uitkomst. 'Al dat dansen en zingen in films is maar slecht voor de zeden! Kom, Niki, help me eens overeind. We gaan naar mijn tempel.' Nikhil kreunde, maar hij was een gehoorzaam kind: aan een bevel van zijn grootmoeder viel niet te tornen.

Onder oorverdovend applaus maakt maharani Latika – de derde en jongste vrouw en inmiddels weduwe van de maharadja van Jaipur – haar entree in de Royal Jewel Cinema om de filmfans welkom te heten. Dit is de eerste keer sinds het overlijden van haar echtgenoot dat ze zo'n groot project heeft laten uitvoeren. Ze is Manu's werkgeefster; geen van de andere vrouwen van de maharadja was bereid de financiën te beheren. Manu is het hoofd van de facilitaire dienst van het Paleis van Jaipur en in

die hoedanigheid heeft hij de leiding over bouwprojecten als deze. Auntie-Boss heeft me naar hem toe gestuurd om het vak te leren.

‘Vanavond vieren we de feestelijke opening van het grootste en mooiste filmtheater van Rajasthan, de Royal Jewel Cinema.’ Met een gelukzalige glimlach wacht de maharani tot het applaus is weggeëbd. Haar blik dwaalt over de afgeladen zaal, de robijnen en diamanten in haar oorbellen en de met goud bestikte *pallu* van haar Banarasi-sari vangen het licht en fonkelen het publiek tegemoet. ‘Een historische gebeurtenis voor Jaipur, met zijn wereldberoemde architectuur, schitterende stoffen en juwelen en, natuurlijk, Rajasthaanse *dahl batti*.’ Het publiek moet hartelijk lachen als ze de naam noemt van het gerecht waar de deelstaat beroemd om is.

De vorstin dankt Manu, die het project heeft geleid, prijst het uitstekende werk van de architecten van Singh-Sharma en vraagt tot slot de acteurs uit de film naar voren te komen. Er wordt gefloten en *Waa! Waa!* geroepen als Anand en Vyjayanthimala, gevolgd door Kapoor met haar met kohl omrande ogen en met lovertjes afgezette sari, zich naar het podium begeven. Het publiek overlaadt het drietal met rozen, frangipanes en *chemali*’s, en een staande ovatie. Toen we samen opgroeiden was Radha, de zus van Auntie-Boss, een grotere filmfan dan ik, maar zelfs ik word vanavond meegesleept door de koortsachtige opwinding, het donderende applaus en gefluit van de menigte.

Dan wijken de gordijnen eindelijk uiteen en terwijl het logo van de filmmaatschappij en de titelrol op het scherm verschijnen wordt het langzaam stil. Zelfs de riksja-*walla*’s en kleermakers op de eerste rijen, de goedkoopste plaatsen, laten zich niet meer horen.

Indiase films zijn lang, ze duren drie, soms zelfs vier uur, met een pauze halverwege. Als het pauze is, loopt de zaal vrijwel helemaal leeg en dromt iedereen de straat op om iets te eten en te drinken. Daar zijn de straatverkopers op voorbereid, ze

hebben hun kramen voor de bioscoop aan beide kanten van de straat opgesteld. De geur van geroosterde chilipinda's, *panipuri's*, uien-*pakora's* en aardappelsamosa's is bijna onweerstaanbaar. Ik haal glaasjes chai voor iedereen en deel ze rond. Samir koopt een groot bord met *kachori's* en *aloo tikki* voor ons gezelschap.

Het is mei en al snoeiheer in Jaipur. Er is weliswaar airconditioning in het theater, maar het ruikt buiten heel wat frisser dan in de zaal, waarin duizend mensen dicht op elkaar hebben gezeten. Sheela, de vrouw van Ravi, slaat de chai en de lekkernijen af omdat ze het te heet vindt om te eten. Haar dochtertje, een baby nog, is op haar schouder in slaap gevallen en door de warmte van het kleine lijfje ploft Sheela van de hitte. Ze blaast haar wangen bol en loopt naar een stalletje met *khushkus*-waaiers. Een zweetdruppel glijdt langs haar hals en verdwijnt in het diepe decolleté van haar fuchsiarode zijden blouse. Ik dwing mezelf een andere kant op te kijken.

Parvati toont trots haar vierjarige kleindochter Rita aan de societydames die haar komen begroeten. *'Tumara naam batao, bheti.'*

Kanta staat geanimeerd met een paar vriendinnen te praten. Samir en Manu worden gefeliciteerd met hun werk door figuren uit de elite van Jaipur die dit gala niet wilden missen. Ik kijk om me heen of ik Ravi zie, die eerder op de avond bij hen was, en vraag me af waarom hij de gelegenheid niet aangrijpt om in de schijnwerpers te staan. Dat is niets voor hem.

Zoals altijd spits ik mijn oren en geef ik mijn ogen de kost, zoals ik van Auntie-Boss heb geleerd. In mijn volgende brief naar Shimla zal ik haar en Nimmi kunnen vertellen wat het filmpubliek vond van het kapsel van de hoofdrolspeelster en de kleur van haar sari (ik durf te wedden dat Nimmi nog nooit een film heeft gezien!). Ik zal ze ook kunnen vertellen dat de meeste dames van Jaipur met de knappe Dev Anand zouden trouwen als ze de kans kregen.

Sheela komt terug en waaiert zichzelf koelte toe met haar

aankoop. Parvati strijkt een paar vochtige krulletjes van het voorhoofd van de slapende baby. Sheela kijkt langs haar schoonmoeder heen naar iets in de verte en ineens zie ik haar gezicht betrekken. Ik volg haar blik naar de hoek van het filmtheater. En dan zie ik Ravi discreet met de jonge actrice uit een zijdeur komen. Sheela knijpt haar ogen samen als ze haar man met het filmsterretje in het donker ziet verdwijnen, weg van de menigte. Ik weet dat daar een laadperron is en dat de chauffeurs van de maharani en de acteurs daar klaarstaan om ze na afloop weg te brengen. Misschien brengt hij haar naar haar auto.

We horen de bel die het einde van de pauze aankondigt. De film zal zo weer beginnen. Ik kijk op mijn horloge. Het is halftien. Sheela's dochters zouden in bed moeten liggen, maar Ravi had erop gestaan dat het gezin zichtbaar aanwezig was bij deze voor hem zo belangrijke gebeurtenis. Sheela zal hiertegen geprotesteerd hebben, dat weet ik zeker. Zij laat de zorg voor haar meisjes liever aan de *ayah* over.

Het publiek dromt terug de zaal in. Ik geef de lege theeglaasjes aan de *chai-walla's* die ze komen ophalen. De grond ligt bezaaid met bananenbladeren waar *chaat* op geserveerd is. In de lucht hangt nog de niet onprettige geur van het eten. Ik til Rita op, Ravi's andere dochter, die bijna in slaap valt, en leg haar tegen mijn schouder.

Dan loop ik achter de rest van het gezelschap aan de foyer in.

Voor we bij de zaaldeuren zijn klinkt er een infernaal gekraak, een klaaglijke kreun en dan plotseling het donderend geraas van duizenden kilo's cement, baksteen, staaldraad en gips die naar beneden storten. Binnen enkele seconden komt uit de zaal het oorverdovende lawaai van een instortend gebouw en het geschreeuw en gejammer van gewonde mensen.

TWEE MAANDEN
VOOR
DE INSTORTING

I

NIMMI

Maart 1969

Shimla, Deelstaat Himachal Pradesh, India

Ik blijf staan om naar de bergen te kijken, die uit hun slaap ontwaken. Langzaam loopt de winter in Shimla op zijn eind. De mannen en vrouwen wikkelen zich nog in twee, soms zelfs drie pashmina sjaals, maar de heuvels ontdoen zich al van hun winterkleed. Terwijl ik me voorzichtig een weg baan naar het huis van Lakshmi Kumar, hoor ik het tikken van druppels gesmolten sneeuw die op de harde grond vallen.

Gisteren zag ik in de vallei de eerste roze anemonen hun neusje brutaal de ijle lucht in steken. Ik denk aan mijn volk en zie mijn stamgenoten voor me die in de verre heuvels in het noorden met hun geiten en schapen door de Kangravallei naar Bharmour in de Himalaya trekken, zoals ik nu ook zou doen als Dev, mijn man, nog in leven was geweest. Het is bijna niet voor te stellen dat hij al een jaar dood is. Mijn dochter Rekha zou nu zwaaiend met haar armpjes naast haar vader hollen, om hem te helpen de geiten en schapen te hoeden terwijl ik met ons andere kindje, Chullu, op mijn rug achter ze aan kwam. We zouden vergezeld worden door de andere families, met wie we hadden overwinterd in de uitlopers van de Himalaya, waar genoeg voedsel is voor onze kuddes. Zodra de sneeuw in het vroege voorjaar begon te smelten, trokken we de bergen weer

in om onze weiden te bewerken met de uitwerpselen van de schapen die tijdens de winter tot uitstekende mest waren gerijpt.

Sinds ik mijn volk vorig voorjaar na Devs dodelijke ongeluk verliet, heb ik mijn familie niet meer gezien. Ze komen nooit zuidelijk genoeg om Shimla te kunnen bezoeken, maar er gaat geen dag voorbij dat ik niet met warmte aan ze denk.

Aan de oude Suresh, die altijd moppen vertelde als we onderweg waren. *Ken je die over de winderige geit en het schaap zonder neus?* Nee, vertel op, zeiden we dan lachend.

En aan grootmoeder Sushila – tandeloos en met een driehoekige tatoeage op haar kin waar grijze haren uitstaken – die een verhaal vertelde dat ze weer van haar grootmoeder had gehoord. *De koning beval de koningin van de fijnste wol een deken voor hem te weven, want hij wist dat ze daar wel tien jaar zoet mee zou zijn.* We kenden dat verhaal allemaal uit ons hoofd en als we de laatste zin voor haar afmaakten, keek ze ons fronsend aan. *O, dus jullie kenden het al?*

Als we de wol van onze schapen in de lagere Himalaya hadden verkocht, voelden we ons rijk met wat we daarvan konden kopen: een hemelblauwe trui die in een fabriek was gemaakt, een transistorradio van Philips, een kakelende kip van de markt in een bergdorp. Soms kocht een familie een mooie gevlekte huisgeit of een jonge zwarte stier, waar we allemaal vol bewondering naar keken. Mijn schoonzusje pronkte met haar nieuwe wanmand terwijl mijn oudere broer en hun zoons trots naast haar liepen. We knikten allemaal en waren het erover eens dat met die mand de vliesjes veel sneller van de rijst konden worden gescheiden.

Ik glimlach als ik voor me zie hoe we door de bergen trokken. Ik voel me bijna gelukkig. Mijn geluk zou helemaal compleet zijn met een brief van Malik, zelfs als ik die met een ander moet delen, en helemaal wanneer die ander Lakshmi is. Had ik maar naar school kunnen gaan, dan zou me de vernedering bespaard blijven dat zijn brieven naar háár worden gestuurd, en dat zij ze mij voorleest.

Mijn geitenleren laarzen maken een heerlijk slurpend geluid op het zompige kiezelpad als ik manieren bedenk waarop ik Lakshmi Kumar uit mijn leven zou willen schoppen.

De dag dat Lakshmi in mijn leven kwam was ik ver heen. In een delirium van koorts en verdriet was ik me er niet eens van bewust dat mijn zoon Chullu ter wereld kwam, twee maanden te vroeg. Eerder die dag had Dev, mijn man, geprobeerd een jonge bok te vangen die, dronken van de rododendronblaadjes, van het smalle bergpad was geraakt. We waren op weg naar ons zomerverblijf in het hooggebergte. Hij verloor zijn evenwicht en stortte samen met de bok honderd meter diep het ravijn in. We zagen het allemaal gebeuren maar konden niets doen. We weten natuurlijk dat de Himalaya het domein van de goden is, van Shiva, Ram en Kamla, en dat ze oppermachtig zijn. Als ze een leven willen nemen is dat hun recht, hun privilege. Maar ik was er niet klaar voor om mijn man te laten gaan. *Was de geit die we hadden geofferd voor we op pad gingen niet genoeg om ons te beschermen?* riep ik steeds weer opnieuw. Of was het het werk van een boze *nazar* geweest? Misschien was iemand jaloers geworden omdat onze schapen de winter daarvoor zoveel wol hadden geleverd.

Ik greep de mensen die verbijsterd om me heen stonden bij de schouders en schreeuwde naar Heer Shiva: *Zeg dat u het boze oog niet op Dev hebt gericht!* Ik sloeg met mijn vuist op mijn dikke buik, beloofde dat Shivaji mijn baby kreeg als hij me Dev teruggaf. Mijn schoonvader en mijn broer moesten mijn armen vasthouden om te voorkomen dat ik het leven in mijn buik zou beschadigen. De vrouwen masseerden mijn slapen, handen en voeten net zo lang met warme mosterdolie tot ik ten slotte mijn bewustzijn verloor. Toen ik bijna een week later bijkwam met het gevoel alsof ik heel lang had geslapen, zag ik de kleine Rekha met een zorgelijk gezichtje bij mijn voeteneind staan en riep ik mijn dochter bij me. Ze was nog zo klein dat ze niet kon

begrijpen dat ze haar vader nooit meer zou zien. En toen was mijn schoonvader over de dokter en *doctrini* begonnen die uit Shimla waren gekomen om me te helpen; mijn lichaam had sterkere medicijnen nodig dan de middelen die we zelf bij ons hadden. De vader van mijn man sprak me toe vanachter het gordijn dat de vrouwen hadden opgehangen om de zogende moeders na de bevalling elf dagen af te zonderen. Ik keek naar beneden en toen pas zag ik de baby die in de kromming van mijn arm lag te slapen. Hij had zijn hoofdje afgewend van mijn lekkende borst en uit zijn roze mondje drupte lichtblauwe melk.

Hoe was het mogelijk dat ik dit kind had willen offeren? Met dit kind had Shiva me Devs sierlijke neusvleugels, zijn brede voorhoofd en licht krullende haar teruggegeven. Ik vroeg Rekha bij ons op het bed te komen en haar broertje Chullu te begroeten.

De eerste keer dat ik Lakshmi Kumar bewust zag was afgelopen juni. Dat was ook de dag dat ik Malik leerde kennen. Ik stond langs de hoofdstraat van Shimla bloemen te verkopen. Rekha was drie, een ernstig kind, en ik had haar gevraagd op haar drie maanden oude broertje te passen. Die ochtend had ik in het bos bij Shimla rozen, madeliefjes en boterbloemen geplukt om aan toeristen en bewoners te verkopen, en voor de kenners pioenen, duizendblad en vingerhoedskruid. Door het leven dat ik met mijn volk heb geleid ken ik de kruiden waarmee je pijn en verkoudheid kunt verzachten, het maandelijkse bloeden kunt stelpen en onrustige zielen in slaap sussen.

Ik haalde de bloemen uit de brede, ondiepe mand die ik van miscanthusgras had gevlochten, en legde ze op een deken van paardenhaar op de grond. Toen Chullu onrustig werd, gaf ik hem het doekje dat ik om mijn lekkende borsten had gelegd. Hij begon er meteen aan te sabbelen en werd kalm. Binnenkort zouden zijn eerste tandjes doorkomen en op den duur zou ik met borstvoeding moeten stoppen, maar voorlopig genoot ik er nog van zijn warmte – Devs warmte – dicht tegen mijn lijf te voelen.

Zoals altijd pakte ik ten slotte mijn zilveren beeldje van Shiva uit, bad stilletjes om hem te danken voor Chullu, en plaatste het aan de zijkant van de kraam. Vervolgens zette ik de kinderen in de mand. Net als mijn moeder, en haar moeder voor haar, had ik geleerd hoe ik mijn kleintjes vast moest binden als ik geitenmelk kookte om kaas van te maken, een jas naaide of keutels verzamelde voor het vuur. Chullu keek toe terwijl ik het koord rond zijn polsje bond. Toen ik hem op zijn wangetjes kuste liet hij zich opzijvallen en gooide zijn hoofd naar achteren. Rekha speelde met zijn krullen en maakte er een vlecht van, maar zodra die klaar was schudde hij giechelend met zijn hoofd en kon ze weer opnieuw beginnen.

Ik wist dat mijn uiterlijk afweek van dat van de andere verkopers langs de weg en beschouwde dat als een voordeel, vooral waar het toeristen betrof – Indiase stellen op huwelijksreis, ouderen op een spirituele retraite, Europeanen die gefascineerd waren door onze inheemse gebruiken. Zoals gebruikelijk voor de vrouwen van mijn volk droeg ik mijn felgele gebloemde rok van katoen over mijn groene *salwar kameez*. Een zilveren medaillon rustte als een kapje op mijn haar en bekroonde de oranje *chunni* die ik over mijn hoofd en schouders had gedrapeerd. Een zwartgeverfd koord van gekookte schapenwol had ik twintig keer rond mijn middel geslagen. En vooral de drie stippen die als de punten van een driehoek op mijn kin waren getatoeëerd toen ik meerderjarig werd, waren een blikvanger voor de bezoekers van Shimla. Het enige wat ik niet meer droeg was de fijnbewerkte neusring zo groot als een armband die ik gekregen had toen ik trouwde; ik had gemerkt dat die ring meer opriep dan belangstelling: ik werd een attractie waar bezoekers naar wezen. Ook al dachten ze dat ze discreet waren, ik vond de fascinatie waarmee ze naar me keken storend.

Nadat Dev in de kloof was omgekomen, was ik vastbesloten er alles aan te doen om mijn kinderen dat lot te besparen. Zij zouden niet door de bergen trekken en tenen verliezen door

bevriezing terwijl de dood voortdurend op de loer lag. Ik vroeg mijn schoonvader of ik in Shimla mocht blijven. Hij had liever gezien dat ik met iemand van onze stam hertrouwde, maar hij rouwde ook om zijn zoon en ging schoorvoetend akkoord, op één voorwaarde: dat ik mezelf zou bedruipen. Toen we afscheid namen gaf hij me een grote voorraad gedroogd vlees en alle zilveren sieraden uit mijn bruidsschat. Als vrouw had ik geen recht op bezit, ik mocht zelfs geen schaap of geit hebben, maar nu had ik mijn juwelen, die ik kon verkopen als we het moeilijk kregen.

Links van mij draaide een ballonverkoper zijn langwerpige ballonnen tot olifanten en kamelen. Mijn kinderen keken gebiologeerd toe. Chullu stak zijn armpje ernaar uit, waarop Rekha hem zachtjes terugduwde. Aan mijn rechterkant stond een Coca-Cola-kraam, maar de eigenaar was er nog niet. Het was nog vroeg, er was nog geen vraag naar frisdrank. 's Middags stonden de mensen in de rij voor het exotische smaakje.

De klok van de Christ Church sloeg acht keer. In het voorjaar waren er altijd mensen die vroeg opstonden om in de Jakhu-, Sankat Mochan- of de Tara Devi-tempel te gaan bidden.

In de verte zag ik een jonge man en een vrouw doelgericht mijn kant op komen. De vrouw droeg een donkerrode sari en een wollen cape in dezelfde kleur waarvan de randen bestikt waren met witte bloemen. Ze liep snel, maar met kleine passen. Ze had haar haar in een wrong gedraaid en hoog op haar hoofd vastgespeld. De jonge man was slank, een hoofd groter dan de vrouw en hij liep heel ontspannen, alsof hij alle tijd had. Toch hield hij haar moeiteloos bij. Toen ze dichterbij kwamen zag ik dat ze zijn moeder zou kunnen zijn. Er liepen fijne lijntjes kris-kras over haar voorhoofd en bij haar mondhoeken. De man was hooguit twintig, een paar jaar jonger dan ik. Hij was gekleed in een wit overhemd, een blauwe trui en een donkergrijze broek. Terwijl de vrouw haar blik op mijn bloemen gericht hield, keek hij met pretogen naar de kinderen in hun mand.

De vrouw wees naar de pioenen. 'Waar heeft u die vandaan?' vroeg ze.

Met moeite wendde ik mijn blik af van de man die me zo sterk aan mijn overleden echtgenoot deed denken. Ik zag Devs ogen, zacht en scherpzinnig tegelijk, die me hadden verleid, bemind en gekoesterd.

Toen ik de vrouw aankeek, troffen ook haar ogen me diep. Ze was best knap, maar haar ogen, blauw als de lucht in de bergen nadat het 's nachts heeft geregend, maakten haar mooi. 'In een ravijn ongeveer twee kilometer hiervandaan,' antwoordde ik. 'Aan de voet van een steile bergwand een paar kilometer hiervandaan staan er een heleboel.' Ik zat er niet mee om haar dit te vertellen, want ik was het gewend van steile hellingen af te dalen en de kans was klein dat iemand zo verfijnd als zij me daarheen zou volgen. Als onze stamoudsten elkaar voor 'oude geit' uitmaakten, doelden ze op het gemak waarmee we met onze kuddes over de steile bergpaden liepen.

Toen Chullu een kreet slaakte en de vrouw hem zag, lichtten haar ogen op en weken haar lippen iets uiteen. Ik wreef met mijn vinger over Chullu's tandvlees om de pijn te verzachten. Een verwonderde lach brak door op het gezicht van de vrouw. 'Wat is hij gegroeid.'

Kenden wij elkaar? Als dat zo was, kon ik het me in elk geval niet herinneren. Toen ze mijn verwarring zag, gebaarde ze met haar kin naar Chullu en zei: 'Dokter Kumar en ik hebben u geholpen bij de bevalling een paar maanden geleden.' Haar blik gleed naar de bergtop. 'Een aantal kilometer voorbij die top.'

Dus dit was de doctriini die me had verzorgd! Zij had mijn Chullu gered, ik was haar veel dank verschuldigd. Ik legde mijn handen tegen elkaar en raakte haar voeten aan. 'Dank u, dokter. Als u er niet was...'

Ze bukte zich om me tegen te houden en toen ze mijn handen vastpakte zag ik de mooiste hennaschilderingen die ik ooit op de handen van een vrouw had gezien. Ze zagen eruit als de

elegante patronen met kraaltjes en lovertjes op de chunni van een bruid – bijna alsof ze handschoenen droeg van fijnbewerkt chifon. Ik kon mijn ogen er bijna niet van afhouden toen ze iets tegen me zei.

‘U moet mijn man, dokter Kumar, bedanken. Hij werkt in het Lady Bradley-ziekenhuis,’ zei ze. ‘Ik ben geen arts. Ik assisteer hem, probeer de pijn te verzachten tijdens en na de bevalling. Het doet me deugd dat u en uw kindje er zo gezond uitzien.’

Het viel me op dat ze niets over mijn man zei, en daar was ik haar dankbaar voor. De stortvloed van verdriet die ik had gevoeld toen Dev net dood was, druppelde op bepaalde momenten nog na, bijvoorbeeld als ik naar de amulet van Shivaji keek die Dev om zijn hals droeg en die ik thuis om het beeldje van de god had gehangen.

Ik wendde me af om de pioenen in een oude krant te wikkelen. Ik hoorde de jonge man aan mijn kinderen vragen wat voor dier de ballonman voor ze moest maken. Toen ik opzijkte zag ik hem op zijn hurken bij de mand zitten. Chullu staaarde hem gebiologeerd aan.

‘Alstublieft... dat is echt niet nodig,’ zei ik.

De man met de ogen van mijn echtgenoot draaide zich naar me toe en zei: ‘Nee, nodig is het niet.’ Hij keek me glimlachend aan tot ik het niet meer hield en me blozend afwendde.

Ik richtte mijn aandacht op de bloemen. Toen de vrouw me wilde betalen, maakte ik een wegzuivend gebaar. ‘Wat u voor mij hebt gedaan, dat kan ik nooit terugbetalen, *Ji*.’

Maar de vrouw drukte het geld in mijn hand en zei: ‘U kunt me terugbetalen door ze goed te eten te geven’, en ze wees naar de kinderen, die druk aan het spelen waren met de olifant die de jongen voor ze had gekocht.

De doctress vroeg: ‘Kunt u ervoor zorgen dat u morgen weer pioenen voor me heeft? En ik neem nu ook wat duizendblad mee.’

Toen het tweetal wegliep met hun aankopen, riep ik ze na: ‘Memsahib, mag ik weten hoe u heet?’

Zonder haar pas te vertragen keek de vrouw met de blauwe ogen om, en zei glimlachend. ‘Mevrouw Kumar. Lakshmi Kumar. En hoe heet u?’

‘Nimmi.’

Ze wees naar de jonge man, die zich al lopend helemaal naar me had omgedraaid. ‘Hij heet Malik – Abbas Malik – en hij zal elke paar dagen langskomen om bloemen voor me op te halen.’

Malik bleef staan, groette me met een *salam*, draaide zich grinnikend om en rende om de doctriini in te halen.

Toen ik me de volgende dag aankleedde deed ik meer moeite dan anders. Ik speldde mijn haar naar achteren en pakte de sieraden die bij mijn bruidsschat hoorden: ik deed de zware, zilveren oorbellen in en hing de halsketting om. Voor de toeristen, hield ik mezelf voor, maar ik popelde om Malik weer te zien. Ik wist niet zeker of hij zou komen, maar ik had een voorgevoel. Toen hij kwam, zei hij eerst Chullu en Rekha gedag. Chullu grijnsde zijn roze tandvlees bloot, maar de bedachtzame Rekha keek hem ernstig aan. Malik haalde een klein potje uit een linnen tas en gaf het aan mij.

Ik nam het aan en keek verrast naar de stroperige gouden vloeistof. Mijn handen trilden. De laatste keer dat ik iets gekregen had was toen Devs zus me voor mijn bruiloft twee koorden met spiegeltjes gaf om mijn vlechten mee samen te binden.

‘Voor als zijn tandjes doorkomen,’ legde hij uit.

Ik draaide het potje open, doopte een vinger in de honing en stak hem Chullu toe, die meteen zijn mondje opendeed. Ik wreef zijn tandvlees ermee in en hij likte zijn lippen af. Rekha, die de honing ook wilde proeven, mocht mijn vinger ook aflikken. Zelf had ik te weinig geld om honing te kunnen kopen en ik was intens dankbaar voor dit attente gebaar van een man die niet eens familie van me was.

‘Dank je wel,’ zei ik, terwijl ik nog steeds naar mijn kleintjes keek.

‘Ik moet jou bedanken, voor de pioenen. Anders had ik van Auntie-Boss het ravijn in gemoeten om ze te plukken.’ Zijn lach klonk luid en diep.

Ik keek hem aan. ‘Auntie-Boss?’

‘Mevrouw Kumar. Ze is mijn baas, ook al doet ze alsof dat niet zo is.’ Hij grinnikte.

‘Hoe wist je dat honing helpt?’ vroeg ik.

‘Door Omi’s kinderen, die van haar en de kinderen waar ze voor zorgde in de buurt waar ik opgroeide. Er was er altijd wel een die tandjes kreeg. Dan smeerde mijn moeder – nou ja, ik noem Omi mijn moeder, ze nam me in huis toen ik nog heel klein was – honing op hun tandvlees.’ Hij grijnsde. ‘Wacht maar tot je ziet hoe goed ik vlechten kan maken! Daar heb ik al mijn zusjes en nichtjes mee geholpen!’

Voor ik hem kon vragen wat er met zijn echte moeder was gebeurd en wie die Omi eigenlijk was, riep Rekha: ‘Ik wil ook een vlecht!’ Ze had ons gesprekje gevolgd.

Daarna kwam hij elke dag langs en altijd bracht hij iets voor de kinderen mee: een strik voor Rekha, een zakje zoete lychees, een groene krekkel voor Chullu. Ik voelde me vanaf het begin op mijn gemak bij hem. Ik plukte steeds vaker zeldzame planten voor hem, om aan mevrouw Kumar te geven. Rododendron voor gezwollen enkels, frambozenwortel om te zware maandelijke bloedingen bij vrouwen te stelpen. Ik heb hem zelfs een keer een schaal met *sik* meegegeven, gemaakt van de gedroogde vruchten van de *neem*-boom die ik in *ghee* had gebakken voor ik er suiker en water bij had gedaan. Net als alle andere vrouwen in de bergen had ik dit tijdens mijn zwangerschappen gegeten om mijn lichaam voor en na de bevalling gezond te houden.

Op een mooie ochtend in augustus, toen de mist was opgetrokken en mijn wangen gloeiden van de zon, kwam Malik naar ons toe, beladen met *tiffins*. Hij zei dat hij mais- en tarwe-*chapatti*’s bij zich had en een curry van zomerpompoeen en zoete uien. ‘Vandaag kopen we je hele voorraad op en gaan we picknicken.’

Rekha lachte, wat ze niet vaak deed. Toen klapte ze in haar handjes en sprong uit de mand. Ik maakte de kinderen los en zette Chullu op mijn heup.

‘Wie zijn “wij”? Jij en je schaduw?’ zei ik plagerig.

Hij raapte al mijn bloemen bij elkaar en legde ze voorzichtig in de mand. ‘Het Lady Bradley-ziekenhuis. Gisteren is de dochter van een van de geldschieters bevallen van twee jongetjes. Ik had jouw sik gedeeld met de verpleegsters, en die hadden het aan de moeder gegeven. Ze had nog nooit zoiets lekkers geproefd en voelde zich veel beter, zei ze. Nog dezelfde dag kwam er van haar vader een gift voor de nieuwe vleugel van het ziekenhuis! Wat vinden jullie daarvan?’ Malik tikte Chullu en Rekha met zijn wijsvinger op hun neus, waarop ze begonnen te giechelen.

Ik legde de paardenharen deken op de bloemenmand en hees hem op mijn rug.

Vervolgens tilde ik Chullu op, en liet Malik zien hoe ik zijn hoofdje op mijn ene schouder legde en zijn voetje over de andere trok. Dat is van oudsher de comfortabele manier waarop we tijdens onze trektochten onze kinderen dragen, en ik vroeg Malik met Rekha hetzelfde te doen.

Malik had nauwelijks aanwijzingen nodig, het leek alsof hij nooit anders had gedaan.

Een paar weken later stond hij op een warme avond ineens voor het onderkomen dat ik aan de rand van Shimla huur. Ik was gekruide aardappelen voor de kinderen aan het maken en de walm was zo sterk dat ik de deur had opengezet om een briesje binnen te laten. Malik stond op de drempel met dat ontspannen lachje op zijn gezicht. Met de lepel roerloos in mijn hand bleef ik stokstijf staan. Toen liet ik de lepel vallen, liep naar de deur en sloeg mijn armen om Malik heen. Het kwam niet in me op hem te vragen hoe hij wist waar ik woonde.

Ons onderkomen is niet meer dan een afgeschut plekje onder het uitstekende gedeelte van een huis: een lemen vloer, houten wanden, en één raam met een gordijn. Het voelt vertrouwd,

doet me denken aan de hut hoog in de bergen waar Dev en ik de zomers doorbrachten. Die bestond uit een houten frame dat we, met hulp van de hele stam, met lang gras bedekten. De ramen waren open en we sliepen op een matras van gras.

Van de Arora's, het echtpaar van wie ik mijn onderkomen huur, heb ik een kooktoestel met twee pitten gekregen, waar ik een beetje aan moest wennen; ik ben gewend om boven een open vuur te koken. De kraan en het privaat zijn buiten. De Arora's zijn in de zestig en hebben zelf geen kinderen. Op een dag zagen ze me met mijn kleintjes op een heuvel bij hun huis toen ik, na een nacht die we onder de blote hemel hadden doorgebracht, onze spullen bijeenraapte, en nodigden ze ons uit om te komen ontbijten. Mevrouw Arora nam Chullu van me over, sloot haar ogen en snoof de geur van zijn haar op. Rekha verborg zich achter mijn rokken tot meneer Arora haar een toffee aanbood. Toen ze hoorden in wat voor situatie ik verkeerde, boden ze aan de loze ruimte onder hun veranda af te schutten. Over de huur hoefde ik me niet druk te maken, zeiden ze, maar ik probeer ze te geven wat ik kan missen van wat ik verdien met mijn bloemenkraam. Het oude echtpaar vindt het heerlijk om 's ochtends op Chullu en Rekha te passen als ik voor mijn kruiden en bloemen de bossen in ga.

De zeven maanden dat Malik en ik het bed met elkaar delen, heb ik Lakshmi, zijn 'Auntie-Boss', maar een paar keer gezien. Ze laat de inkoop van medicinale kruiden over aan Malik en komt alleen langs om te kijken of ik sinds haar laatste bezoek nieuwe bloemen heb geoogst, of om te vragen of er nog een ander soort Indiase slangenwortel bestaat, met een sterkere bloeddrukverlagende werking dan de vorige partij die Malik had meegenomen.

Een paar maanden geleden kwam ze met Malik naar mijn kraam. Ik nam aan dat ze op zoek was naar een bepaald kruid, en ik stond op om ze te begroeten. Ze leek er echter niet helemaal bij met haar gedachten en keek vluchtig naar mijn bloemen en

planten terwijl Malik de soorten verzamelde die ze nodig had. Als ik niet haar kant op keek, voelde ik dat ze me aandachtig opnam. Toen Malik klaar was, riepen de kinderen dat ze wilden spelen. Rekha wilde dat hij een handenklapspelletje met haar deed dat ze van hem geleerd had en Chullu wilde paardrijden op zijn rug. Malik lachte naar ze, maar had geen aandacht voor mij.

Ik keek naar Lakshmi en zag haar blik tussen mij en Malik heen en weer schieten. Mijn hart sloeg over – dat gebeurt altijd als ik me zorgen maak – en ik voelde iets ongemakelijks tussen ons ontstaan. Toen begreep ik dat het Malik in verlegenheid zou brengen als Lakshmi erachter kwam dat er meer tussen ons was dan een oppervlakkige vriendschap.